

Social- och hälsovårdsministeriet
kirjaamo.stm@gov.fi

Ärende: Utkast till regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av socialvårdslagen, hälso- och sjukvårdslagen och vissa andra lagar (reform av lagstiftningen om mentalvårds- och missbrukartjänster)

Hänvisning: Ärendenummer VN/23566/2021, STM105:00/2021

UTLÅTANDE

Svenska Finlands folkting (Folktinget) har inte erhållit social- och hälsovårdsministeriets begäran om att lämna utlåtande men bedömer trots det att det finns skäl att uttala sig. Folktinget tar i enlighet med sitt lagstadgade uppdrag (lag om Svenska Finlands folkting 1331/2003) ställning endast till aspekter som berör den svenskspråkiga befolkningens språkliga rättigheter.

Folktinget konstaterar att propositionen inte innehåller en språklig konsekvensbedömning. Det är därmed svårt att bedöma om tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna har beaktats, och på vilka sätt, i lagförslagets beredning. Det uppstår följaktligen en osäkerhet huruvida den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningens behov tillgodoses enligt lika grunder. Folktinget önskar därmed att social- och hälsovårdsministeriet fäster uppmärksamhet vid följande.

Språkliga rättigheter formellt och i praktiken

Enligt 17 § i grundlagen ska det allmänna tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder. I regeringens proposition om reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna konstaterades, att förutom en formellt jämlik behandling av språken, förutsätter 17 § också att den faktiska jämlikheten mellan den finsk- och svenskspråkiga befolkningen tryggas (RP 309/1993). Bestämmelsen är av betydelse när samhälleliga tjänster, så som social- och hälsovårdstjänster, ordnas. Detta kan i praktiken kräva särlösningar av språkliga skäl.

Enligt lagen om ordnande av social- och hälsovård ska social- och hälsovård i tvåspråkiga välfärdsområden ordnas på både finska och svenska så att kunderna blir betjänade på det språk de väljer, antingen finska eller svenska. Bestämmelser som berör nationalspråken och de språkliga rättigheterna inom social- och hälsovårdstjänsterna finns även i språklagen samt övrig speciallagstiftning. I propositionen konstateras att lagen om ordnande av social- och hälsovård föreskriver om ansvaret för säkerställandet av de språkliga rättigheterna.

Trots att de språkliga rättigheterna inte ändras formellt i propositionen, ska justitieministeriets anvisning för bedömning av språkliga konsekvenser (justitieministeriets publikation 46/2016) iakttas i lagberedningen. Anvisningen ska iakttas vid beredningen av lagar och författningar på lägre nivå. Enligt anvisningen ska konsekvenserna för förverkligandet av den enskildes språkliga rättigheter, ändringar i reglering av administrativa områden, konsekvenserna för myndigheterna samt konsekvenserna för personalen granskas vid bedömningen av språkliga konsekvenser.

Vid en bedömning av tillgodoseendet av språkliga rättigheter måste det göras en skillnad mellan formella språkliga rättigheter och förverkligandet av de språkliga rättigheterna i praktiken. I Finland är de språkliga rättigheterna formellt på en hög nivå, men ur individens synvinkel är det fråga om huruvida hans eller hennes lagstadgade rätt att använda sitt eget språk och att få information och service på sitt eget språk förverkligas (regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2017). I en språklig konsekvensbedömning är det därmed nödvändigt att säkerställa att den finsk- och svenskspråkiga befolkningen i de tvåspråkiga välfärdsområdena också har *faktisk* tillgång till de tjänstehelheter som föreslås, på eget språk och enligt lika grunder.

Propositionen beaktar inte hur lagförslaget kommer att utfalla i praktiken för svenskspråkiga personer i behov av mentalvårds- och missbrukartjänster. Folktinget föreslår därför att social- och hälsovårdsministeriet gör en konsekvensbedömning av hur propositionen påverkar de språkliga rättigheterna, och hur tillgången till de föreslagna tjänstehelheterna säkerställs enligt lika grunder för den finsk- och svenskspråkiga befolkningen i de tvåspråkiga välfärdsområdena.

Tillgången till svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänster

I nuläget finns det stora utmaningar när det gäller tillgången till svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänster. Skillnaden är stor mellan de olika delarna av Svenskfinland. Undersökningar visar att det finns brister i servicen på svenska inom social- och hälsovården både på basnivå och på specialiserad nivå (bl.a. justitieministeriets utredning Språkbarometern 2020 och statsrådets principbeslut om nationalspråksstrategi 2021).

I nationalspråksstrategin från 2021 konstateras att det har visat sig vara svårt att tillgodose de språkliga rättigheterna i praktiken inom social- och hälsovården. För dem som bor i en kommun där svenskan är minoritetsspråk är det svårare att få social- och hälsovårdstjänster på svenska. Det fastslås i strategin även att tillgången till svenskkunnig personal är viktig för att säkerställa lika tillgång till service på svenska och finska, samt att det är känt att det i Finland behövs fler svenskspråkiga sjukskötare, läkare, tandläkare och psykologer.

Covid 19-pandemin har lett till att efterfrågan på mentalvårdstjänster har ökat markant. Pandemin har medfört isolering från sociala kontakter i det dagliga livet och det står klart att förändringarna av de sociala strukturerna har varit påfrestande för många, särskilt för barn och ungdomar. Bland annat har antalet unga som väntar på psykiatrisk vård niofaldigats under pandemin.

Avsaknad av planerade svenskspråkiga servicestrukturer och den stora bristen på svenskkunnig personal innebär att det är särskilt svårt att få svenskspråkig vård för psykisk ohälsa. Detta leder till exempel till långa kötider för särskilt den svenskspråkiga befolkningen. Ett allvarligt problem är den rådande bristen på svenskspråkiga psykoterapeuter samt att olika digitala tjänster såsom nätterapi, som skulle underlätta en snabb och lättillgänglig vård, finns översatta till svenska i väldigt liten utsträckning.

I propositionen framhålls att ett syfte med reformen av lagstiftningen om mentalvårds- och missbrukartjänster är att skapa fungerande tjänstehelheter som motsvarar kundernas behov. Folktinget konstaterar att tillgången på svenskspråkiga mentalvårds- och missbrukartjänster inte beaktas specifikt i propositionens nulägesbedömning. Eftersom förslaget inte beaktar hur lägesbilden ser ut avseende tillgången på specifikt svenskspråkig service, går det inte att dra slutsatser gällande vilka särskilda behov som finns för att tillgodose servicen enligt lika grunder för den finsk- och svenskspråkiga befolkningen, i syfte att skapa fungerande tjänstehelheter enligt förslaget. Särskilt avseende covid 19-pandemins konsekvenser för den psykiska hälsan vore det viktigt att beakta resursbristerna och det akuta behovet av svenskspråkig vård.

Folktinget föreslår därför att social- och hälsovårdsministeriet gör en nulägesbedömning av tillgången till svenskspråkiga mentalvårds- och missbrukartjänster, i syfte att erhålla en korrekt bild av nuläget att lägga till grund för reform- och åtgärdsbehoven.

Likvärdig service på finska och svenska

I propositionen framgår att förslaget allmänna mål är att förbättra tillgången på, kvaliteten och behovenligheten hos mentalvårds-, missbrukar- och beroendetjänster och stärka kundens rätt att på lika villkor få behövliga tjänster i alla åldersgrupper. Syftet är att klarlägga tjänsteverksamheten inom social- och hälsovården så att den så bra som möjligt skapar förutsättningar för att fortsätta utvecklingsarbetet under kommande regeringsperioder. Genom förslaget ska kontinuiteten tryggas för patienten och samordnandet av tjänsterna stärkas.

Eftersom den svenskspråkiga befolkningens andel är liten i de flesta av de tvåspråkiga välfärdsområdena, krävs särskilda åtgärder för att skapa förutsättningar för att tillhandahålla en likvärdig social- och hälsovård på finska och svenska. Detta förutsätter ett systematiskt arbete och strukturer som beaktar patientens språk och personalens språkkunskaper. Det kan innebära språkbaserad planering eller särskilda servicestigar på svenska på orter där svenskspråkiga är i minoritet. Själva ordnandet av servicen är med andra ord av avgörande betydelse för att de språkliga rättigheterna ska kunna tillgodoses och förverkligas i praktiken. I förarbetena till 39 § lagen om ordnande av social- och hälsovård, enligt vilken de tvåspråkiga välfärdsområdena ska ingå ett samarbetsavtal för att garantera att de svenskspråkigas språkliga rättigheter tillgodoses, framhålls bland annat särskilt krävande tjänster inom missbrukarvården som exempel på tjänster var det finns ett behov av svenskspråkiga speciallösningar, till exempel genom samarbete och arbetsfördelning mellan välfärdsområdena.

I en reform som denna där förbättrad tillgång och kvalitet på tjänster eftersträvas, måste det beaktas att tillgången till svenskspråkiga social- och hälsovårdstjänster är bristfällig och därmed i ett sämre utgångsläge än tillgången till finskspråkiga tjänster. För att kunna säkerställa en likvärdig service på både finska och svenska inom mentalvårds- och missbrukartjänster bör det därmed utredas vilka av propositionens åtgärder som bör vara specialanpassade för att de språkliga rättigheterna ska uppfyllas i praktiken. Det kräver särskilda insatser och noggrann planering för att den kontinuitet som eftersträvas i propositionen verkligen ska tillgodoses även för svenskspråkiga kunder. Samordnandet av mentalvårds- och missbrukartjänster enligt propositionens förslag kan kräva särskilda lösningar för den svenskspråkiga servicen. Detta bör utredas för att säkerställa att en likvärdig tillgång till tjänsterna på finska och svenska tillgodoses.

I propositionen konstateras att syftet är att klarlägga tjänsteverksamheten inom social- och hälsovården så att den så bra som möjligt skapar förutsättningar för att fortsätta utvecklingsarbetet under kommande regeringsperioder. Sett till att reformens syfte bland annat är att skapa förutsättningar för ett fortsatt utvecklingsarbete framhåller Folktinget att det vore av stor betydelse att utmaningarna för den svenskspråkiga tjänsteverksamheten inom social- och hälsovården skulle beaktas genomgående i lagförslaget.

Folktinget föreslår därför att social- och hälsovårdsministeriet utreder vilka av propositionens åtgärder som bör vara specialanpassade för att de språkliga rättigheterna ska tillgodoses i praktiken, samt tar utmaningarna för den svenskspråkiga tjänsteverksamheten i beaktande i reformåtgärderna för att på bästa sätt skapa förutsättningar för en fortsatt utveckling av de svenskspråkiga mentalvårds- och missbrukartjänsterna.

Vänligen,

Svenska Finlands folkting

Sandra Bergqvist
Folktingsordförande

Christina Gestrin
Folktingssekreterare

Christine Kotzev
Sakkunnig